

Η Περιβαλλοντική Εκπαίδευση στο Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Προγράμματος Σπουδών για το Δημοτικό σχολείο: Μελέτη του πλαισίου και των τρόπων ανάπτυξης διαθεματικών περιβαλλοντικών δραστηριοτήτων

Ζυγούρη Έλενα, Σχολική Σύμβουλος Α΄θμιας Εκπαίδευσης Ν. Καστοριάς,
Υπ. Διδάκτωρ του Π.Τ.Δ.Ε. Φλώρινας στο γνωστικό αντικείμενο της Π.Ε.,
Μέλος της ΠΕΕΚΠΕ, παράρτημα Δυτ. Μακεδονίας.

Λέξεις- κλειδιά: αναλυτικό πρόγραμμα, σχολική γνώση, εκπαιδευτικές δομές, κλειστά – ανοιχτά Α.Π, ολιστική αντίληψη, ενιαιοποίηση της γνώσης, αναμόρφωση Α. Π., διαθεματική προσέγγιση, περιβαλλοντική εκπαίδευση, περιβαλλοντικός γραμματισμός, μεθοδολογικές στρατηγικές, διδακτικές προσεγγίσεις, διεπιστημονικά νοητικά σχήματα, οικολογική παιδεία, ρόλος και ευθύνη των εκπαιδευτικών, επιμόρφωση.

Θεματική Ενότητα: Σχολικά Προγράμματα

Περίληψη: Η προοπτική της Π. Ε. εξαρτάται από τον τρόπο που αυτή οριοθετείται και υλοποιείται μέσα στα Α. Π.. Η Π. Ε. πρέπει να προσεγγίζεται με διεπιστημονικό τρόπο και να διαχέεται σε όλες τις περιοχές των σχολικών περιεχομένων. Ο προαιρετικός της χαρακτήρας μέσα στο ασφυκτικό πλαίσιο των παραδοσιακών Α.Π δεν δίνει τη δυνατότητα στο μαθητή να συγκροτήσει μια ολιστική αντίληψη της γνώσης για το περιβάλλον. Οι αρχές, η φιλοσοφία και η μεθοδολογία της παρέχουν ένα άριστο μοντέλο, το οποίο μπορεί να βρει εφαρμογή στο πλαίσιο ενός Α. Π. διαθεματικού χαρακτήρα.

Με την εφαρμογή του Δ.Ε.Π.Π.Σ. περιγράφεται το πλαίσιο της γενικότερης λειτουργίας της Π. Ε και επιχειρείται η εισαγωγή προσεγγίσεων που αποβλέπουν στην καλλιέργεια μιας σειράς δεξιοτήτων, όπως αυτές της επίλυσης προβλημάτων, των ορθολογικών επιλογών (σε ατομικό και κοινωνικό επίπεδο) και της διαχείρισης πόρων (φυσικών, οικονομικών, κοινωνικών). Η μελέτη του πλαισίου αυτού, και η ανάδειξη των τυχόν αδυναμιών που ανακύπτουν κατά την εφαρμογή του, συμβάλλει ουσιαστικά στην κατανόηση των δυνατοτήτων και προοπτικών των σχολικών προγραμμάτων Π.Ε.

Εισαγωγή

Η σύνδεσή της Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης¹ με την εκπαίδευση στηρίχτηκε στην πεποίθηση ότι αυτή μπορεί να συμβάλλει αποφασιστικά στην επίλυση των περιβαλλοντικών προβλημάτων, κυρίως μέσω της διάπλασης περιβαλλοντικά υπεύθυνων πολιτών. Η Π. Ε. προωθεί έναν κοινωνικά κριτικό περιβαλλοντικό γραμματισμό (Volk, 1997), ο οποίος συμπεριλαμβάνει την εμπλοκή των εκπαιδευομένων και της κοινότητας σε συνεργατικές διερευνήσεις περιβαλλοντικών ζητημάτων, πραγματικών και τοπικών (Ramsey & Hungerford, 1989). Επιπρόσθετα προωθεί μια διαφορετική προσέγγιση στην έννοια της εκπαίδευσης, από το εμπειρικό στο οικολογικό παράδειγμα (Φλογαίτη, 1998). Η δυναμική της αναδεικνύει ένα κριτικό και αμφισβητησιακό σύστημα αξιών απέναντι στις κρατούσες θεωρήσεις και

¹ Στο εξής Π.Ε.

πρακτικές του εκπαιδευτικού συστήματος. Στόχος της παρούσας εργασίας είναι ο εντοπισμός και η καταγραφή των χαρακτηριστικών και παραμέτρων του νέου Αναλυτικού Προγράμματος Σπουδών της Π.Ε., όπως αυτά καθορίζονται στο Δ.Ε.Π.Π.Σ. και που οριοθετούν τους τρόπους ανάπτυξης περιβαλλοντικών σχολικών προγραμμάτων και δραστηριοτήτων διαθεματικού χαρακτήρα, έτσι ώστε αυτά να αποτελούν το υπόστρωμα για ένα πιο δημοκρατικό περιεχόμενο και μια βιοκεντρική αντίληψη στους εκπαιδευτικούς θεσμούς.

Αναλυτικά Προγράμματα και Π. Ε.

Ο ρόλος και η σημασία των Αναλυτικών Προγραμμάτων², ως συγκροτημένων προτάσεων που αφορούν στο περιεχόμενο και στην μορφή της σχολικής γνώσης είναι σημαντικός, καθώς τα Α. Π. θέτουν τις βασικές παραμέτρους ανάπτυξης και διδακτικής πράξης και συντελούν τα μέγιστα στη διαμόρφωση του κοσμοειδώλου των μαθητών, αποτελούν την εκπαιδευτική δομή με την οποία το σχολείο επιδιώκει την επίτευξη των επίσημων σκοπών της αγωγής (Χατζηγεωργίου, 2002· Βρεττός - Καψάλης, 1997). Ανάλογα με τη φιλοσοφία που θεμελιώνει το Α. Π. διαμορφώνονται τα αντικείμενα της γνώσης, οι μεθοδολογικές προσεγγίσεις και η αξιολόγηση προγραμμάτων και μαθητών (Κουτσελίνη, 1997). Συνεπώς, η προοπτική της Π. Ε. εξαρτάται από τον τρόπο που αυτή οριοθετείται και υλοποιείται μέσα στα Α. Π..

Τα προβλήματα που προέκυψαν από τον κατακερματισμό της σχολικής γνώσης σε αυτοτελή διδασκόμενα μαθήματα, σε συνδυασμό με τις νέες επιστημολογικές αντιλήψεις για τη φύση της γνώσης, για τις διαδικασίες μάθησης και για το πιο πρέπει να είναι το περιεχόμενο της εκπαίδευσης οδήγησαν στην αμφισβήτηση των παραδοσιακών Α.Π.³. Στο στενό κι ασφυκτικό πλαίσιο των παραδοσιακών Α. Π., η Π. Ε. φαίνεται να περιθωριοποιείται μέσα στις υπάρχουσες αναχρονιστικές εκπαιδευτικές δομές, καθώς επισημαίνεται η αντίφαση και η δυσαρμονία μεταξύ αυτών που θεωρητικά ισχύουν για την Π. Ε. και αυτών που πραγματικά εφαρμόζονται (Palmer & Neal, 1994· UNESCO 1997). Συνεπώς, για να δημιουργηθούν εκείνες οι δομές, οι οποίες θα καταστήσουν λειτουργική και αποτελεσματική την Π. Ε. στο σχολείο, τίθεται επιτακτική η ανάγκη σχεδιασμού και οργάνωσης κατάλληλων αναλυτικών προγραμμάτων, τα οποία να οριοθετούν τους στόχους και τις αρχές της και να καθορίζουν τα μοντέλα και τις στρατηγικές εφαρμογής και αξιολόγησής της. Οι επιμέρους προβληματισμοί που εντοπίζονται αφορούν στη συνεισφορά των θεματικών περιοχών των αναλυτικών προγραμμάτων στην Π.Ε., τη συνέπεια μεταξύ αυτού που διδάσκεται και αυτού που στην πραγματικότητα εφαρμόζεται, τους τρόπους με τους οποίους αναπτύσσεται και επιτυγχάνεται η εκπαίδευση για τη βιώσιμη ανάπτυξη. Επιπλέον ζητήματα τα οποία πρέπει να διερευνηθούν αφορούν τόσο στη διασαφήνιση της σχέσης της Π. Ε. με τις άλλες μαθησιακές περιοχές, όσο και την οριοθέτηση του ρόλου και της ευθύνης των εκπαιδευτικών, τον προσδιορισμό της ανάγκης για ενίσχυση του υποβάθρου και των ικανοτήτων τους στον τομέα της Π. Ε. και την ανάγκη επιμόρφωσής τους (UNESCO, 1997).

² Στο εξής Α.Π.

³ Για το διαχωρισμό των Αναλυτικών Προγραμμάτων ανάλογα με τη διάρθρωσή τους, βλ. Williams R. (1977). *Marxism and Literature*. New York: Oxford University Press. Επίσης: Westphalen, K. (1982). *Αναμόρφωση των Αναλυτικών Προγραμμάτων* (μτφρ. Ι. Πυργιωτάκης). Θεσσαλονίκη: Κυριακίδης, Apple, M. (1986). *Ιδεολογία και Αναλυτικά Προγράμματα*. Θεσσαλονίκη: Παρατηρητής και Bernstein, B. (1989). *Παιδαγωγικοί Κώδικες και κοινωνικός έλεγχος*. Αλεξάνδρεια.

Π. Ε. και Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Προγράμματος Σπουδών (Δ.Ε.Π.Π.Σ)

Το μοντέλο που κυριαρχεί στο εκπαιδευτικό μας σύστημα είναι αυτό της αυτοτελούς διδασκαλίας των διαφόρων γνωστικών αντικειμένων (Westphalen, 1982· Bernstein, 1989). Η Π. Ε εισήχθη στη Β΄/θμια εκπαίδευση αρχικά (Ν. 1892/ 31-7-1990) και κατόπιν στην Α΄/θμια Εκπαίδευση (Γ1/92/227/20-3-1991) ως παράλληλη με το πρόγραμμα διεπιστημονική δραστηριότητα. Επειδή, ωστόσο, είχε προαιρετικό χαρακτήρα και δεν ήταν οργανικά ενταγμένη στα Ωρολόγια Προγράμματα και Προγράμματα Σπουδών, δεν εξασφαλίστηκε η απαιτούμενη «εσωτερική συνοχή» και «ενιαία ανάπτυξη περιεχομένων» (Bourdieu, 1999· Χριστιάς, 2002· Δ.Ε.Π.Π.Σ, 2001), που εξασφαλίζουν την επεξεργασία εννοιών οι οποίες ανήκουν στον ίδιο ή σε διαφορετικούς τομείς της επιστήμης, με τρόπο ώστε να προσδιορίζονται οι μεταξύ τους σχέσεις και να αναδεικνύονται τα σημεία τομής τους. Οι αρχές, η μεθοδολογία και η φιλοσοφία της Π.Ε. παρέχουν ένα άριστο μοντέλο, το οποίο μπορεί να βρει εφαρμογή στο πλαίσιο ενός Α. Π. διαθεματικού- διεπιστημονικού χαρακτήρα (Ματσαγγούρας, 2002· Δ.Ε.Π.Π.Σ, 2001). Ένα τέτοιο Α. Π. στοχεύει στην ανάπτυξη δεξιοτήτων κριτικής σκέψης, επίλυσης προβλημάτων, καλλιεργεί ικανότητες λήψης αποτελεσματικών αποφάσεων και προσανατολίζει τους σπουδαστές στη συμμετοχή και στη δράση. Παράλληλα, η προσέγγιση αυτού του είδους ενθαρρύνει τους μαθητές να σέβονται τις δικές τους σπουδές στο πλαίσιο μιας ευρύτερης κοινωνικής και οικολογικής προσδοκίας (Flint & Bonniwell, 2000), τους καθιστά ικανότερους να εφαρμόζουν το αντικείμενό τους στις ανάγκες των προβλημάτων ενός νέου πραγματικού κόσμου (μεταγνώση). Η αντίληψη αυτή έχει προβληματίσει τόσο την πολιτεία όσο και την εκπαιδευτική κοινότητα και ήδη γίνονται προσπάθειες για εισαγωγή προσεγγίσεων που αποβλέπουν στην ενδο-κλαδική (intra disciplinary) και δια-κλαδική (interdisciplinary) «ενιαιοποίηση» (intergration) της γνώσης (Adler & Flihan, 1997· Mathison & Freeman, 1997· Ματσαγγούρας, 2002).

Το ΔΕΠΠΣ περιλαμβάνει μια σειρά δεξιοτήτων, η καλλιέργεια των οποίων αποτελεί ταυτόχρονα στόχο της Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης. Σε σύγκριση με τα παλαιότερα Α. Π. παρουσιάζει μεγαλύτερη ευελιξία, ωστόσο στην πράξη δεν έχει παρατηρηθεί κάποια αποδέσμευση από τα Α. Π. παλαιού τύπου (Μαυρικάκη, 2003). Παρ' όλα αυτά είναι σημαντικό το γεγονός ότι για πρώτη φορά εισάγεται η Π. Ε. στο επίσημο Α. Π. ως διαθεματική δραστηριότητα, η οποία εντάσσεται είτε στην «Ευέλικτη Ζώνη», είτε στη «Μελέτη του Περιβάλλοντος». Η ανάπτυξή της βασίζεται σε συγκεκριμένο πλαίσιο, το οποίο καθορίζεται στο αντίστοιχο πρόγραμμα σπουδών (Δ.Ε.Π.Π.Σ., 2002, τόμος Β΄, σ. 759). Αυτό αναφέρεται αναλυτικά στο σκοπό της Π.Ε., καθορίζει τους άξονες του γνωστικού περιεχομένου, τους γενικούς στόχους και τις ενδεικτικές θεμελιώδεις έννοιες της διαθεματικής προσέγγισης. Αυτό που αξίζει να σημειωθεί είναι ότι η Π. Ε. αποτελεί δυναμική εκπαιδευτική δραστηριότητα, η οποία δύσκολα μπορεί να περιχαρακωθεί μέσα από αυστηρές και τυποποιημένες οριοθετήσεις περιεχομένου ή διδακτικής μεθοδολογίας. Στο ΔΕΠΠΣ περιγράφεται το πλαίσιο της γενικότερης λειτουργίας της Π. Ε χωρίς αυτό να σημαίνει ότι δεν επιτρέπεται μια σχετική ελευθερία επαναπροσδιορισμού του από τους εμπλεκόμενους.

Βασική προϋπόθεση για την πραγμάτωση του αναμενόμενου ρόλου της Π. Ε. αποτελεί ο «κατάλληλος εκπαιδευτικός» (Glasgow, 1996). Η σωστή προετοιμασία του αποτελεί κεντρική προτεραιότητα, τόσο σε επίπεδο έρευνας, όσο και σε επίπεδο δράσης (UNESCO-UNEP, 1988· Engelson & Disinger, 1990· Wilke, Peyton & Hungerford, 1987). Χρειάζεται, συνεπώς, να προσδιοριστούν οι βασικές γνώσεις και

ικανότητες, οι οποίες είναι απαραίτητες για την αποτελεσματική λειτουργία των εκπαιδευτικών σύμφωνα με τις απαιτήσεις της περιβαλλοντικής πρακτικής (Δασκολιά, 2000· Leal Filho, 1996). Ο πυρήνας του ρόλου του εκπαιδευτικού στην Π. Ε. συνίσταται κυρίως από την επιστημονική- ερευνητική, τη διδακτική και παιδαγωγική ετοιμότητα την οποία διαθέτει. Είναι συνεπώς απαραίτητο να διερευνηθεί η ικανότητα που έχουν οι εκπαιδευτικοί του δημοτικού σχολείου να διαχειριστούν τα όσα καθορίζονται στο ΔΕΠΠΣ σχετικά με την Π.Ε., εάν κατανοούν τις αρχές, το περιεχόμενο, τους στόχους και τη θεματολογία της Π.Ε, εάν έχουν τις δεξιότητες να χρησιμοποιούν τις μεθόδους και διδακτικές τεχνικές που καθορίζονται και εάν έχουν διαμορφωμένη αντίληψη και θετική στάση απέναντι στην Π.Ε. και την αναγκαιότητα της ενσωμάτωσής της στο Αναλυτικό Πρόγραμμα του Δημοτικού Σχολείου.

Βιβλιογραφία

Ξενόγλωσση

- Adler, M. & Flihan, S. (1997). *The Interdisciplinary Continuum*. Report Series 2, 36. New York: SANY
- Bourdieu, P. (1999). Principals for Reflecting on the Curriculum. In: B. Moon & P. Murphy (eds), *Curriculum in Context*. Milton Keynes: Open.
- Engelson, D. C. & Disinger, J. F. (1990). *Preparing classroom teachers to be environmental educators*. Monographs in Environmental Education and Environmental Studies. Volume VI. The North Association for Environmental Education: Troy, OH: NAAEE. ED318626.
- Flint, R.W., McCarter W. & Bonniwell T. (2000), “Interdisciplinary education in sustainability: links in secondary and higher education”, *International Journal of Sustainability in Higher Education*, Vol. 1, No 2, pp. 191-202.
- Glasgow, J. (1996). Environmental Education in the Formal System: the training of the teachers. In W. Leal Filho, Z. Murphy & K. O’ Loan (ed.) *A Sourcebook for Environmental Education: A practical review based on Belgrade Charter*. London: The Parthenon Publishing Group.
- Leal Filho, W. (1996). Overview – Environmental Education and Teacher Education: Some European Perspectives. In: W. Leal Filho & K. O’ Loan (eds), *Teacher education For the Environment. European Perspectives*, London: The Parthenon Publishing Group.
- Mathison, S. & Freeman, M. (1997). *The Logic of Interdisciplinary Studies*. ERIC Document, ED418434.
- Palmer, J. & Neal, P. (1994). *The Handbook of Environmental Education*. London and New York: Routledge.
- Ramsey, J. R. & Hungerford, H. R. (1989). The Effects of Issues and Action training on Environmental Behavior in Seventh Grade Students. *Journal of Environmental Education*, 20 (4): 29-34.
- UNESCO – UNEP (1988). *International Strategy for Action in the Field of Environmental Education and Training for the 1990s*. Paris: UNESCO.
- UNESCO. (1997). *Educating for a Sustainable Future: A Transdisciplinary Vision for concerted Action*, EPD-97/ CONF. 401/CLD.1
- Volk, T. L. (1997). Integration and Curriculum Design. In: Wilke, R. J. (ed) (1997). *Environmental Education – Teachers Resource Handbook. A Practical Guide for K-12 Environmental Education*. California: Corwin Press.
- Wilke, R., Peyton, R. B. & Hungerford, H. (1987). *Strategies for training of teachers in Environmental Education*. Paris: Unesco- UNEP.

Ελληνόγλωσση

- Apple, M. (1986). *Ιδεολογία και Αναλυτικά Προγράμματα*. Θεσσαλονίκη: Παρατηρητής
- Bernstein, B. (1989). *Παιδαγωγικοί Κώδικες και κοινωνικός έλεγχος*. Αλεξάνδρεια.
- Westphalen, K. (1982). *Αναμόρφωση των Αναλυτικών Προγραμμάτων* (μτφρ. Ι. Πυργιωτάκης). Θεσσαλονίκη: Κυριακίδης.
- Williams R. (1977). *Marxism and Literature*. New York: Oxford University Press.
- Βρεττός Γ. & Καψάλης Α. (1997). *Αναλυτικό Πρόγραμμα. Σχεδιασμός – Αξιολόγηση – Αναμόρφωση*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Δασκολιά, Μ. Κ. (2000). Οι επιμορφωτικές ανάγκες των εκπαιδευτικών στην Περιβαλλοντική Εκπαίδευση. Διδακτορική Διατριβή. Τμήμα Φιλοσοφίας Παιδαγωγικής Ψυχολογίας, Πανεπιστήμιο Αθηνών. Αθήνα.
- Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Προγραμμάτων Σπουδών, Αρ. Φύλλου 1376, τεύχος Β' 18/10/2001, Αθήνα: ΥΠΕΠΘ-Παιδαγωγικό Ινστιτούτο.
- Κουτσελίνη, Μ. (1997). Σύγχρονες τάσεις και Προοπτικές των Αναλυτικών Προγραμμάτων. Η Εγκυρότητά τους για Εκπαίδευση που προσανατολίζεται στον 21^ο αιώνα. *Τα Αναλυτικά Προγράμματα στην Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση*. Πρακτικά 10^{ου} Πανελληνίου Συνεδρίου ΔΟΕ και ΠΟΕΔ. Ιωάννινα, 17-19 Απριλίου 1996.
- Ματσαγγούρας, Η. (2002). *Η Διαθεματικότητα στη Σχολική Γνώση*. Αθήνα: Γρηγόρης
- Μαυρικάκη, Ε. (2003). Οι λειτουργικές συνιστώσες της Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης. Στο Κυρίδης, Α. & Μαυρικάκη, Ε. (επιμ.), *Η Περιβαλλοντική Εκπαίδευση στο Δημοτικό Σχολείο*, Αθήνα: Τυπωθήτω- Γ. Δαρδανός.
- Φλογαΐτη, Ε. (1998). *Περιβαλλοντική Εκπαίδευση*, Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα
- Χατζηγεωργίου Γ. *Γνώθι το Curriculum*. Αθήνα: Ατραπός.
- Χριστιάς, Ι. (2002). *Θεωρία και Μεθοδολογία της Διδασκαλίας*. Αθήνα: Γρηγόρης